

In Memoriam Tamara Sõrmus

29.11.1926 Tartu – 28.03.2018 Hiiumaa

Tamara Sõrmuse viimane töökoht, õppejõuna aastail 1975–1996 ja hiljem veel mõned aastad meie teadusprojekti ühe täitjana, oli Tallinna Pedagoogiline Instituut, praegune Tallinna Ülikool, aga tema surmast sai matemaatikute üldsus esimesena teada Tartu Ülikoolist. Kolleegidena helistasime vahel talle Tallinna Õismäele, kus ta üksinda elas, ka veel oma 90. sünnipäeval. Nagu enamasti eakamad inimesed, meenutas ka kolleeg Sõrmus sagedamini varasemaid sündmusi, nii oli tal alati meelel ja keelel Tartu Ülikooli matemaatikateaduskond, kust ta olude sunnil tuli TPedI õppejõuks alates 1975. a sügissemestrist. Eks nii võiski juhtuda, et surmateade läks esimesena Tartusse.

Tamara Sõrmusest on kirjutatud mitmes matemaatikaseltsi aastaraamatus, vt 1996, 2001, 2006, ka päris ammendav Vikipeedia

artikkel on olemas, mistõttu pole siinkohal enam põhjust tema ametialast – mh ka baleriinina – biograafiat esile tuua. Kuid pole vist palju matemaatikaõppejõude, keda mitmes kirjasõnas oleks nimetatud legendaarseks. Kolleeg Sõrmuse 90. sünnipäevaks kogusime tema endistelt õpilastelt TLÜ-s lugusid, mis on kättesaadavad *Õpetajate Lehe* veebilehel <http://opleht.ee/2016/12/legendaarne-matemaatikaoppejoud-tamara-sormus/>.

Muuhulgas kirjutas tollane sotsiaalkaitseminister Kaia Iva: *Tamara Sõrmus oli tudengite poolt austatud ja imetletud õppejõud. Tõsi, mõnele tudengile valmistas ta ka meelehärmi, sest mikroskoopilise kirjaga spikrite ega muu kõrvalise abi peale polnud tema eksamitel mõtet loota. Seetõttu puresid tudengid enne kontrolltoidid ja eksameid üheskoos raskematest ülesannetest läbi. Tamara Sõrmuse väärikus, elegantne hoiak, soliidsed ja omanäolised ehted muutsid ta meie jaoks pisut ebamaiseks, ta polnud tavaline nõukogude inimene. Aimasime tema kauni kõnnaku tagamaad – ikkagi endine baleriin – ja teadsime tema imekaunite kampsunite autorit, ikka tema ise. Ja tundsin piinlikkust, et ka tema pidi lüümikumaterjalina kasutama puhtaks pestud kilekotte. Olen õnnelik, et Tamara Sõrmus oli minu kursusetööde ja lõputöö juhendaja. Tema kiitus mõjus dopinguna, minu lõputöö pälvis üleliidulisel konkursil auhinna. Süis kirjutas ta mulle kirja, mida olen lugenud ilmselt rohkem kui oma abikaasa kunagisi kirju. Ja olen järginud selle kirja lõpulauset „Tervitage oma abikaasat ja rühkige tööd teha! Töö toob alati rõõmu!“*

Dotsent Sõrmuse noorpõlve daatumid, millest on seni teadnud vist ainult tema sugulased ja lähemad sõbrad, on Genisse jäädvustanud tema pojatütar Stina. Tamara isa Johannes Sander (1898–1973) pidas Tartus kuni sõja alguseni 1941. a väikest arstiriistade äri, hiljem oli ta tööline Tartu aparaaditehases. Nähtavasti oli äri edukas, sest mõlemad lapsed – Tamaral oli vanem vend Georg, kellest sai hiljem tuntud teatrikunstnik – said hea hariduse. Tamara alustas kooliteed 1934. a Tartu 9. algkoolis ja samal ajal pandi ta ka Tiina Kapperi Balletistuudiosse. Algkooli lõpetamisel 1940. a läks ta Tartu Kommertsgümnaasiumi, mis aga sõjaaja keerukuste tõttu jäi pooleli – mõtelgem sõnale kommerts

nõukogude aja kontekstis. Lõpuks saab Tamara keskhariduse Tartu I Töölisnoorte Keskkoolist. Tamara ema Olga (1896–1952) oli pärit Ivanovost Venemaal ja nähtavasti rahvuselt venelane. Igal juhul fakt on see, et dotsent Tamara Sõrmusel oli perfektne vene keel, mistõttu ta õpetas sagedasti venekeelseid õpperühmi, mis olid Eesti ülikoolides olemas veel 90-ndate aastate keskpaigani. Tallinnas elanud ja Eestis eriliselt austatud Sergei Dovlatovi kunagine elukaaslane Tamara Zibunova alustas Tartu ülikoolis füüsikaõpinguid vene rühmas 1962. a ja neist aastaist on ta kirjutanud mälestusi, kus mh mainitakse suure lugupidamisega dots Tamara Sõrmust, kes tegi matemaatilise analüüsi praktikume (lektoriks oli Simson Baron (1929–2013), kes seal erilist austust ei pälvinud). Kui veel keeltest rääkida, siis kolleeg Sõrmusel oli ka ladus saksa keel, rääkimata eesti keelest, kus ta oli väga nõudlik oma juhendatavate üliõpilastööde vormistamisel. TLÜ matemaatilise analüüsi töörühmal olid aastail 1995–2013 teadusgrantid, mille raames käis meil külalislektoreid Ulmi ülikoolist, ja meil on heameel selle üle, et saime korraldada kolleeg Sõrmuse lühivisiidi paari Saksamaa ülikooli, kus ta sai oma keeleoskust kasutada.

Tamara Sanderi esimene töökoht oli teater Vanemuine, kus ta tegutses aastail 1945–1951. Arvatavasti tema tipphetk baleriinina oli Maria osa balletis *Bahtšisarai purskkaev* (lavastaja Ida Urbel, esietendus Vanemuises 30.12.1950), mida ta ise kõige rohkem meenutas, see on jäädvustatud ka Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi fondides. Edasi tulid matemaatikaõpingud Tartu Ülikoolis, kandidaadiväitekirja (matemaatikas praeguses tähenduses umbes 1.5 kordne PhD) juhendajaks oli Gunnar Kangro, kellest ta alati suure lugupidamisega rääkis ja küllap võttis ka eeskuju oma 45 aastat kestnud õppejõu ametis.

Tamara Sõrmus lõpetas Tartu ülikooli 1954. a ja on tähelepanuväärne, et selle rühma 13 lõpetajast (neist 4 naist) 11 sattusid ühel või teisel kujul Eesti erinevate kõrgemate õppeasutuste õppejõududeks. Kõige tuntumad sellest rühmast on vast Elmar Reimers, kes on olnud võib-olla Sõrmuse kõige lähem õpingu- ja erialakaaslane, ning Lembit Roots.

Kui dotsent Sõrmus pidi õppejõu ametist emeriteeruma, siis jäi ta ikkagi truuks ridade summeeruvusteoriale. Ta oli meie teadusprojektide täitja ja kirjutas teadusartikleid, kus käsitles teatud summeerimismenetlusi kui operaatoreid abstraktses Banachi ruumis. Tema poeg Riho kinkis TLÜ matemaatika osakonnale hulga lahkunust mahajäänud matemaatikaraamatuid, neist venekeelne Harold Hardy *Hajuvad read* – tuntud kui summeeruvusteooria „piibel“ – oli tihedalt täis järjehoidjateks pandud paberilipakaid.

Sügavate kultuurihuvidega inimesena käis kolleeg Sõrmus sagedasti teatris ja kontsertidel. Kord, kui olime tal külas tema Õismäe korteris, kurtis ta meile, et tema kõige parem sõbranna on manalateele läinud ja pole enam inimest, kellega kultuurielamusi jagada.

Julgen arvata, et Tamara Sõrmus on inimesena, baleriinina, erakordse õppejõuna ja matemaatikateadusesse panustajana „jätnud maakamarale kriimu“, kui parafraseerida Sergei Dovlatovit (*Kohver*).

ANDI KIVINUKK

Eesti Matemaatika Seltsi, Eesti kõrgkoolide matemaatikute ning Tamara Sõrmuse arvukate õpilaste nimel